

Аца, бич божји!

ДРАГАНА БОШКОВИЋ, театролог

Идеја о овој књизи, којој је Аца дао наслов „Увек испочетка“, као по-свету његовој омиљеној песми, „Мој пут“, Френка Синатре, родила се у последњој години његовог живота, када се већ готово био по-вукао из посла... Били смо комшије на Врачару, па сам га, релатив-но често, посећивала; чинило ми се да му наши разговори пријају и да му је свакодневица тако испуњенија, с обзиром на то да је, на-жалост, остао без госпођа Дане, супруге, са којом је провео век.

Много година, током наше дугогодишње сарадње, Аца се шалио да ће све договорштине, анегдоте, перипетије на снимању, успели и неуспели пројекти, једном бити предмет његових мемоара... Ја бих му увек нудила да, као што је Бекет био Џојсов секретар, ја будем његов, да записујем та његова сећања, да се не забораве.

Тако је прошло двадесетак година. Од посла до посла, од снимања, до позоришних комада, филмова, тв серија и драма, ми смо се ва-зда шалили с тим, да ће свако од нас једном бити „тема“ Ациних се-ћања.

Кад смо се, само годину дана пре његовог коначног одласка, дого-ворили да снимимо његова сећања (сматрао је да није више „за сликање“), набавили смо мали магнетофон, онај старински, са ка-сетама, и почели систематски да снимамо, без неког хронолошког реда и концепта, онако, како су Аци навирале успомене... Ја сам и даље радила у Драмском програму РТС, тако да нисам увек могла да му будем саговорник. У тим тренуцима, Аца би сам, говорећи у микрофон, снимао оно чега би се у том тренутку сетио, а што би, по његовом мишљењу, требало да остане упамћено.

Ја бих то, потом, пажљиво преслушавала, молила га, повремено, да дода још неку појединост, нарочито када би се прича тицала давних година, пре него што смо почели да радимо заједно. Такође, подсећала сам га на пројекте, догађаје, успехе, о којима сам сматрала да треба да говори. Но, он, обично, то није хтео. Чини ми се, са ове дистанце, да је Аца Ђорђевић (што је и главна вредност његових режија) имао тачну меру, у коју чињенице, па и сећања, треба да се сместе, а да то не буде саморекламерство, хвалисање, благоглагољивост...

Док смо радили велике тв серије, *Бољи животи*, на пример, није дозвољавао ником од нас, најближих сарадника, да се, пред штампом, распричамо, хвалећи оно што ће, извесно, бити телевизијски хит. Ацина „политика“ је била „скочи, па реци ХОП“! Причао ми је да је, док су радили *Врућ ветар*, свима забранио да се хвалишу и промовишу серију у штампи, јер, ако не успе, сви ће, по његовим речима, написати да је „Телевизија испустила још један врућ ветар“!

Та мера, са којом је дозирао све, па и емоцију у својим режијама, остављала је гледаоце очаране; тај живот, који им је Аца показивао у кадру, био је стваран, леп и ружан, обичан и препознатљив, у сваком случају!... Не знам како је било на снимању тв драме *Чей који не цројушиџа воду*, за који је добио награду за режију у Холивуду, где се говори о пару, који усваја дете... Али, зато се сећам одлично, када је режирао моју драму *Недељом од девеџи до њеџи*, за коју сам добила награду на једном од анонимних конкурса ТВ Београд, колико је атмосфере створио, у само неколико потеза, за које, признајем, нисам била заслужна ја, као аутор! На пример, када мали Слободан Негић, као дете разведених родитеља, одлази са оцем, Миланом Штрљићем, са којим је сваке недеље поподне, а његовој мајци, Снежани Никшић, долази „кавалаер“ црним мерcedesом, са прозора у приземљу, Жижа Стојановић му додајује: „Мали је већ отишао!“... То је социолошка студија, у минијатури, која показује колико је несрећа тог детета, које машта да помири родитеље, не само његова интима, него и „опште добро“... Говори више од сваког одлично написаног драмског дијалога!

Таквим моментима се Аца Ђорђевић редовно служио, сведочим, као његов дугогодишњи драматург. Дуго бисмо договарали „стратегију“ неког лика, или догађаја, да би Аца, секунд пре него што ће рећи „акција!“, отишао до глумца на сету и нешто му, кратко, шапнуо на ухо. Резултат је редовно био изузетан! „Ту осећам када погодим праву емоцију“, славодобитно ми је говорио, показујући на место са задње стране бутине. „Тако знам да је тај дубл прави!“...

Да ли је то била шала, или лекција „супленту“, никада нисам тачно знала. У свим Ациним многобројним шалама, у свакој од њих је била и поука, и ја сам је примала, као такву, иако су шале, почесто, ако нису биле на Рајков рачун (његов „посилни“), биле су – на мој!... Као, рецимо, када смо радили мјузикл *Пресићаће вејар*, у Позоришту на Теразијама, где су ми сви учесници дуго и упадљиво пиљили у ноге (мада обично нису средство драматурга за рад), јер им је Аца, пре мог доласка, у поверењу рекао да играм у „Локицама“! Зашто? Да се забави, рецимо!

Та атмосфера лакоће, духовитости, игре, прожимала је све наше послове. Аца је вечито знао како да нас насмеје, да релаксирано и лако уђемо и у тешка снимања и представе. То провејава кроз свих четрдесетак прилога, које сам добила од Ациних пријатеља и сарад-

СРЕЋНИ ЛУДИ (1995–96) Александар Ђорђевић и Драгана Бошковић

ника за ову књигу. Један, јединствен, велики, цар, драгоцен... Тако га описују сарадници.

Сви, који смо тако дуго радили са Ацом Ђорђевићем и толико много учили од њега, знамо – имао је он, наравно, и другу страну!... Са мном је знао по два месеца да не комуницира, ако му се нека моја шала учинила увредљивом, или неукусном. А најгоре је било на самом нашем упознавању, када сам, на другој години Академије, добила награду за *Недељом од девеић до њеић* и дошла на договор са Ацом, у Драмски програм ТВ Београд. Љуба Радичевић ми је само представио Ацу, и мене њему, и оставио нас, да се договарамо.

Аца је био, као увек, пријатан и благонаклон, рекао је неколико лепих речи о мом тексту и замолио ме да напишем неколико „арија“, у којима би главни ликови могли драмски да се „размахну“... Како у овој књизи и Радомир Путник сведочи, та дописивања нису нужно улазила у снимање драме. То су биле резерве, ако редитељ види да је прича танка и, понекад, неуверљива. Ако би све функционисало – дописивали бисте узалуд!

Но, ја то тада нисам могла знати. До срца увређена, што се од мене тражи да дописивањем кварим своје ремек-дело (!), ја сам смандрљала одговор и прекинула тај састанак са Ацом. Изашавши на ходник, срела сам дивног колегу, Небојшу Ђукелића, и све му „истресла“, што ми је било на души: да су ми дали неког старог редитеља, коме је моја драма, можда, прва коју режира, који ништа није разумео, него тражи „преко хлеба погаче“! И како ће ми, извесно је, покварити текст, јер бољег нису хтели да дају почетнику!

Небојша, који је био Ацин асистент у *Оићисанима*, а, притом, и даљи рођак, све то је, вероватно у шали, испричао Аци!

Епилог: десет дугих година, Аца мене није познавао у ходницима ТВ Београд, моју драму није хтео да ради, па се, током година, чак, родила идеја, да је режира Здравко Шотра!... Ипак, време епитимије, изопштења је прошло, Аца је режирао *Недељом од девеић до њеић*, и ми смо ускоро постали најближи сарадници, на свему што је радио!

Неколико момената још памтим, заувек.

Деведесетих година двадесетог века, Аца ме је одвео у Народно позориште у Нишу, да ме препоручи, као свог омиљеног драматурга. Тако сам се упознала са Марисавом Маретом Радисављевићем, ренесансним ликом и извршним редитељем, за кога сам написала драму *Главе српске*, по текстовима Бране Црнчевића, коју је и поставио у Нишу. Представа је била у неком сајбер жанру; публици, огрнутој белим плаштевима, само главе су извиривале из подеста на сцени, сви смо били жртве чудног експеримента, о киборзима се радило!... Маре нас је прерано напустио, али ја и данас Аци захваљујем у мислима, што сам упознала и радила са таквим визионаром, достојним једног Мејерхолда!

Друга наша позоришна авантура (између многих) била је рад на текстовима Реја Кунија, британског глумца и редитеља, који је, у свом лондонском театру комедије, за себе и своје истомишљенике, написао низ веома успешних водвиља – *Кудај од своје жене*, *Покварењак*, *Срећна лова*...

Аца Ђорђевић је, наиме, током десетак година дивне сарадње, у Народном позоришту „Љубиша Јовановић“ (данас Шабачко позориште) режирао дванаест представа, са којима је изврстан шабачки ансамбл, на челу са својом најуспешнијом управницом, Златицом Поповић, побрао много награда на позоришним фестивалима. Почетком деведесетих, добила сам из Загреба, у преводу Владе Герића, комедију Реја Кунија, *Кудај од своје жене*. Радило се о таксисту, који истовремено живи са две жене, а оне не знају једна за другу, па, када се догоди незгода... Водвиљ, невиђен до тада! Предложила сам Аци, који ме је замолио да урадим редакцију на српски језик, са хрватског, да „посрбим“, ову комедију, да је сместим код нас, променим имена у наша, додам мало Нушићевог, уместо британског хумора... Породицу смо крстили Куртовићи, а, пошто у Шапцу постоји таква породица, променили у – Каракуртовићи... Ово постаје значајан податак, када је моја посрба постала у српским театрима толико популарна, да су је играли готово сви. Само, понегде је редитељ писао(ла) у програму, да је у питању његова (њена) посрба, и, што је још важније – превод са енглеског! Ја бих тада увек пита-

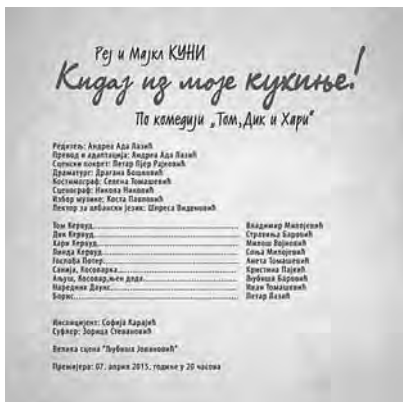
ла: „А извинте, јесте ли ви ту породицу назвали Каракуртовићи?“... „Да!!!“, редовно је гласио одговор! А комад је превео Влада Герић! То је само куриозитет, јер врста интервенције, названа „посрба“, не подлеже ауторским правима, па их, тако, ни ја нисам имала. Само је било смешно!

„Харали“ смо, тако, на одушевљење шабачке и остале публике, па и фестивалских гледалаца, по Србији, са „нашим“ Кунијем, кога је Аца назвао *Живој је леј*, на радост и глумаца, и нас, с ове стране сцене, и управе у Шапцу.

А онда смо из Загреба добавили нови Кунијев текст – „Покварењак“, који смо посрбили и назвали *Луга ноћ у хојелу Југославија!*... По водвиљу, шеф опозиције се, за време ноћног заседања Скупштине, састаје са секретарицом главног бјае на власти, у хотелу. Комедију, писану као подсмех власти Маргарет Тачер, сместили смо у новобеоградски хотел „Југославија“, где је шеф хотелског особља, сваки час, када запада у невољу (јер је нађен леш на прозору и све претило да се открије), викао: „Нећу куплерај у ’Југославији’!“... Е, са том комедијом је Аца добио Златног ћурана за режију на Данима комедије у Јагодини, као и глумац Љубиша Баровић. Представа је проглашена за најбољу по мишљењу публике, која даје награду за најсмешнију комедију, „Јованча Мицић“... А победили смо *Пућ око свећа*, у режији Дејана Мијача, са Булетом Гонцићем у улози Јованче Мицића!

Дивни Слободан Стојановић, када је у ТВ Хроници јагодинског фестивала питан о „том“ Реју Кунију, најозбиљније је одговорио: „Ја мислим да никакав Реј Куни и не постоји, него је Драгана Бошковић себи измислила псеудоним!“

Аца је лепо и топло причао о томе у својим сећањима за ову књигу. А на десетогодишњицу од његове смрти, 2015, у Шабачком позоришту смо, сви ми, који смо са Ацом учествовали у звезданом успеху Кунијевих комедија на шабачкој сцени, препустили „штафету“ младима, који су, у режији Андрее Аде Лазић, која је, стицајем околности, познавала Ацу Ђорђевића од детињства, извели и да-

КИДАЈ ИЗ МОЈЕ КУХИЊЕ (2015) Каталог представе, текстове, као омаж Ђорђевићу, писали су глумци који су играли у његовим режијама

нас много гледану комедију Реја и Мајкла Кунија *Том, Дик и Хари*, преименовану, по Ацином „рецепту“, у *Kidaј из моје кухиње*. Текст је са енглеског превела редитељка и игра се у оригиналној верзији, као британски водвил, који се догађа у Лондону.

Том приликом, као омаж Аци, глумци, који су некад играли у његовим режијама Кунијевих комедија, писали су о томе у програмској књижици за представу.

Следећи незаборавни моменат, који ме заувек везује са Ацом је његова режија моје монодраме *Повраћац краљице Марије Карађорђевић*, коју и данас, већ тридесетак година, игра божанствена моја Краљица, Љиљана Стјепановић.

Године 1991, Аца ме је, на неком од сетова, где смо снимали, упитао, имам ли идеју, какву бисмо монодраму могли да „скројимо“ за Љиљу Стјепановић, једну од најбољих и најмаркантнијих глумица српског театра, тада сталну чланицу Позоришта на Теразијама, које је увек неговало искључиво музичку комедију. Сви знају да од наше Стјепе боље пева само, можда, Махалија Џексон!

Моја мајка је са Опленца, и ја сам често боравила тамо, у нашој породичној кући, одушевљена лепотом и историјом тог краја, као и историјом Карађорђевића.

Предложила сам Ђорђевићу да се позабавимо Карађорђевићима, заправо, трагичном судбином Краљице Мајке, Марије Карађорђевић, румунске принцезе из династије Хоенцолерн Зигмаринген, која је, као жена краља Александра Првог Карађорђевића, доживела тешку судбину, и као жена, и као мајка, и као краљица. У том тренутку, земни остаци Краљице Мајке били су сахрањени у Лондону, и није било ни говора, да би британске власти дозволиле да се пребаце у опленачки Маузолеј. Марија Карађорђевић је била и праунука енглеске краљице.

Дакле, са Ациним благословом, почела сам да склапам причу о лондонској ноћи, пред крај Краљициног живота, када она, веома болесна, чека поред телефона, да јој се јаве из југословенског Посланства. Краљица жели да зна, да ли ће, после смрти, моћи да почива на Опленцу, поред свога вољеног Сандра... Ноћ одмиче, краљица склапа коцкице свог живота, разговара телефоном са својом децом, сећа се... *Повраћајак краљице Марије Карађорђевић* је драма о њеној страни приче о убиству Краља Александра у Марсељу. Покушај да се та традиција, макар уметнички, оживи...

Монодрама је била прекретница у професионалном животу Љиљане Стјепановић – трагична, драмска улога, коју су она и Аца урадили са таквом тананом мером, да ни у једном тренутку није патетична, а емотивна је и истинита. Стотину пута сам присуствовала, чак и са принцем Томиславом, сином Краљице Марије и Краља Александра, извођењима ове монодраме (најлепша су била у Темишвару и на Опленцу). У сцени, када Краљица говори о томе како прати Краљев ковчег поред Лондона, у Београду, а мали Петар, будући краљ-дечак, јој пружа руку, да је подржи, редовно се из публике чују гласни јецаји. То је заслуга велике уметнице и најталентованијег редитеља, кога сам у мом професионалном животу имала срећу да сретнем.

Године 2014, у Драмском програму РТС, филмском техником, у оквиру *ТВ Театра*, снимили смо ову монодраму у Дому породице Павловић, где се играла. Ту је живела сликарка Бела Павловић,

Блиска пријатељица Краљицина, која ми је дала много материјала за ову причу. Редитељ је била Андреа Ада Лазић.

Многе смо послове мој „шеф“, Александар Ђорђевић, и ја урадили одлично, многи су били коректни, а понеки нам, наравно, нису нарочито успели. До неких, упркос нашим искреним напорима, није дошло... У ретким паузама, када нисмо снимали, нити постављали неки позоришни комад, маштали смо и планирали следеће подухвате. Аца је играо тенис, страсно, а мени је увек пребацивао, како много ленствујем и губим време. У шали, чинило се. Али, порука би стигла где треба! Писала сам о томе у епистоли, упућеној њему, у мојој књизи „Епистоле“.

Препуштајући анализу Ациних режија сарадницима, који су, исцрпно и са много љубави, писали за ову књигу, написаћу само још неколико речи о историји њеног настанка.

Још за Ациног живота, приредила сам новински фељтон, од дела његових успомена, и објавила то у „Политици“, 2005. године, у априлу, Аца нас је напустио. У болници, када смо се последњи пут срели, рекао ми је: „Кад одем, не тугуј. Имао сам леп живот!“

Исте године, почела сам да сакупљам текстове Ациних пријатеља и сарадника, за књигу „Увек испочетка“, о Александру Ђорђевићу. Многи су већ тада написали своје текстове. Тако су у овој књизи, која ће тек на петнаест година од Ациног одласка угледати светлост дана, писали и Гордан Михаић, и Смоки Самарџић, и Малиша Маринковић, и Драган Мићаловић, и Љубомир Убавкић Пендула, који, нажалост, више нису са нама... Текстови су стизали читавих десетак година, да би сви били сабрани у књизи. Трагично нас је напустио и Зоран Ђорђевић, Ацин брат, талентовани писац и кардиолог.

Остала сам ја, са завештањем, да сачиним ову књигу о Александру Ђорђевићу, као једном од пионира Телевизије Београд, редитељу, који је снимео једанаест тв серија, преко сто тв драма, који је поставио на сцену много позоришних представа, јер је, не заборавимо, био дипломирани позоришни редитељ, из класе Хуга Клајна.

Ово је и књига о необичном човеку, у чијем присуству је све било лако, добро и једноставно. Који није био лак за сарадњу, који је био захтеван и према нама, својим најближим сарадницима, колико и према самој себи. Који је био сујевеан, понекад забринут, понекад тужан, али са којим смо се осећали живима и креативнима.

Напокон, ово је моја, како би Михиз рекао „аутобиографија о другима“, о мом дугу и заједничким годинама рада са Александром Ђорђевићем, кога, уз Слободана Селенића и мог биолошког оца, Милоша Бошковића, сматрам једним од мојих очева.

Жао ми је што Аца није стигао да, уз своју емотивну тв серију, *Деца филма*, у којој је лично разговарао са одраслим људима, који нису сви постали глумци, са којима је снимао, док су били деца, да снимим још једну, о којој ми је много пута говорио. Она би била његов разговор са нама, верним, сталним сарадницима, са којима је делио свој „живот у уметности“, добро и зло, као „патер фамилиас“ сложне и успешне породице.

Завршававам овај текст и препоручујем читаоцу драгоцену сећања Александра Ђорђевића, редитеља, учитеља, пријатеља, као и текстове, које су, из доживљаја свог личног сусрета с њим, написали они, којима је значао.

Биле су то лепе и значајне године, за све нас.

СРЕМСКИ ФРОНТ

Постоје тренуци у животу човека, када вам се чини да сваког појединачног минута, чак сваког секунда можете да се сетите, без обзира на време.

Тако се и ја сећам 17. јануара 1945. године, тачно у минут, сваког тренутка, који се догодио тога дана. Можда због тога, што је то био најстрашнији дан у мом животу, дан када сам имао невиђену срећу, да из правог масакра изађем жив.

Све се догодило овако.

Више дана, лежали смо у првој линији Сремског фронта, неколико стотина метара од села Оролик, које су држали Немци и усташе, и смрзавали се у плитким ровчићима, које смо ископали у смрзнутој земљи, гладни, чекајући да дође смена, која се предвече појавила. Повукли смо се у село, које се звало Шидски Бановци.

Довукли смо се до кућа. Разместили су нас и одмах наредили да се свучемо, да би одеда, која су иначе била танка, скоро да нико није имао шињел, морала да иду на прање, због вашију, које су се размножиле на нама. Добили смо неку вечеру, порцију несланог пасуља, са великим комадима сланине, исто тако неслане, и, уопште, ми смо те зиме страшно желели со, јер је то била, у ствари, најтраженија роба. Умор је био толики, да сам ја, тако полуго, легао негде у угао, скупљен, и у слами заспао. Не знам колико је трајао мој сан, али ми се чинило да није прошло ни неколико минута, а, у ствари, касније сам видео да је већ добрано одма-

кла ноћ. Јер нас је из тог сна пробудила ужасна канонада. Одједном смо се расанили и схватили да је почела немачка офанзива, и настао је хаос, и у кући, и око куће. Почели смо, наврат-нанос, да се облачимо у та мокра одела, која су стајала ту, поред нас. Истрчавали смо, са оружјем, у још увек мрачну ноћ.

Било је јасно да су Немци негде пробили фронт, и да је сад требало заузети позицију коју наши, исто тако буновни, официри и подофицири нису умели тачно да дефинишу.

Потрчали смо према најближој шуми и кренули да се пробијамо, по инстинкту, према прузи Београд–Загреб, где би, отприлике, могла да се нађе наша следећа тачка одбране.

У току тог пробијања кроз шуме, видели смо да су се, између стабала, као неке авети појављивали немачки војници у белим огртачима, чак и са белим лицима, и ми смо започели борбу и почели да пуцамо, покушавајући да се дочепамо ивице шуме. То нам је успело у само свитање. Било је око пола седам. Ту је, у ствари, био крај битке у шуми, али је почињао нови хаос, јер, од ивице шуме, до саме железничке пруге, иза које је требало да стоји Трећа крајишка бригада, да нас прихвати, требало је претрчати, по дубоком снегу, стотинак и више метара.

Ја сам, за тренутак, застао.

Схватио сам да смо, са три стране, опкољени. И да нам је једина шанса, дочепати се пруге, али је требало прећи „брисани простор“, а иза нас су надирали Немци и није било времена за размишљање. Зато је највећа група другова, као чопор без главе, очајника, потрчала преко брисаног белог простора, а ја сам још увек стајао, размишљајући да ли да кренем за њима, или да се издвојим. Ова друга одлука је превагнула, када сам схватио да је рафал почео да коси те несрећне младиће, који су доживели страховиити масакр.

ДЕТИЊСТВО Са мајком Јеленом

Никада у животу, чак ни на филму, нисам видео на једном месту толико рањених и мртвих људи на гомилама, у покушају да стигну до пруге. Немци су, са ивице шуме, гађали митраљезима и косили, косили...

Ја сам пошао улево, покушавајући да се дочепам једног дела камења, које је било покривено снегом, да бих дошао на пола пута до те проклете пруге. И успео сам, с обзиром на то да сам имао релативно добру кондицију, да у једном минути трчања стигнем до тог места, и да мало предахнем. Око мене је и даље све прштало, а кад сам погледао десно од себе, видео сам сравичан приказ масакра.

Знајући да не могу још дуго да останем ту, јер ће ме живог заробити, одлучио сам да следеће метре до пруге, по дубоком снегу, претрчим, најбрже што могу. Стигао сам до самог насипа, који је, бога ми, био висок око два метра. Осетио сам како ме неки чудан бол закачио у пределу

кука и из руке ми је испала пушка. Био сам рањен и клонуо сам у снег.

Није прошло ни десетак секунди, цокула ми је била пуна крви. Међутим, времена за размишљање није било. Или ће ме заробити живог, или ћу да се попнем уз насип и постанем жива мета, јер је то било врло очигледно. Страшно је рећи, али немачки војници су више пуцали на људе у гомили, него на појединце. И тако сам се, рањен и ћопајући, полако пео уз тај насип, а кад сам се приближио врху насипа, кроз моје ноге је прошао читав рафал светлећих метака, који ми је поцепао панталоне и поново ме бацио у снег. Можда бих ту и остао, преплашен и уморан, да нису одоздо, са друге стране, неки борци из Треће крајишке, повикали: „Хајде, шта чекаш, јел хоћеш да те заробе?!“

Скупио сам последњу снагу, и, пузајући, иако су око мене и даље по снегу прштали и шиштали меци, онако врели, успео сам да се довучем до ивице тог насипа и да се скотрљам низ њега, у руке болничара из Треће крајишке. Не знам колико је тада било сати, али ја сам, једноставно, мислио само једно: ЖИВ САМ И ЗА МЕНЕ ЈЕ, СРЕЋОМ, ЗАВРШЕН ОВАЈ ПРОКЛЕТИ РАТ!

Мене су одмах, коњским колима, транспортовали сељаци из зоне где су се спајала српска и хрватска села, где је била нека етничка граница. Врло близу је била и железничка станица, са натписом који никад нећу заборавити. Био је то Товарник, место које ће, после бо година, опет постати нека врста етничке, српско-хрватске границе.

Нас рањенике су, на тим коњским колима, довели до центра села, где је била школа, претворена у пољску болницу. Ту нас је прихватило особље и лекари. Сместа су ме превели и зауставили крварење. Добио сам неки (неслани) оброк и, уз јечање силних рањеника, лагано тонуо у сан.

Из тог сна ме је пробудио пуцањ са улице. Придигао сам се, рањеници су и даље јечали, али у учионици, где смо лежали, није било никога од болничког особља, ни једног лекара, ни једне сестре, никог од обезбеђења... А напољу, далека пуцњава и сумњиви хук тенкова. Синуло ми је, у моменту, да се нешто страшно догађа, па сам, шепајући, устао и довукао се до излаза из школе. Стигао сам, тако, до десетак метара удаљеног сеоског шо-

СРЕМСКИ ФРОНТ (1944–45)
Александар Ђорђевић

ра. Стајао сам, запањен, ошамућен, јер смо ми замишљали да се налазимо у некој далекој позадини рата. Међутим, све више се приближавао тај стравични хук моторизације, тенкова. Ја сам, као опчињен, стајао поред те ограде. И можда бих, несвестан, још дуго тако стајао, да нисам видео како се, из шора, великом брзином, према мени приближава једна кочија са два коња и кочијашем, који је зауставио кола, искочио и заурлао на мене: „Шта чекаш, хоћеш да те заробе Немци!“ Зграбио ме је и, онако крупан, бацио у та кола, на два рањеника која су ту већ лежала. Ошинуо је коње и полетео у супротном правцу. Дошавши до нове раскрснице, није наставио истим правцем, него је рекао, „Сада идемо на Штреку“. То сам запамтио. Јер, схватио је да би, у супротном, улетео Немцима у загрљај, па је онда кренуо другим правцем, да би поново избио на ту проклету пругу, која нам је, опет, била једини спас.

Добро је урадио. Јер, кад смо стигли до насипа, он је био потпуно разрован. Немци су увек, пред повлачење, довозили специјалне машине, које су секле прагове шина, тако да је од пруге и насипа настао један затрпан простор, по коме је због гвожђа било тешко возити. Али, кочијаш је гонио своје коње, па их је спустио низ насип. Прошли смо кроз неку воду, канал за земљиште, па смо, преко њива, канала, разроване пруге, некако побегли Немцима и, када смо изашли, он је застао. Онда се окренуо и показао ми. „Ено твоје болнице“. Видео сам зграду која је горела. Касније сам сазнао да су Немци и усташе упали у ту болницу, побили све рањенике и запалили је.

Наставили смо даље кроз ноћ, мало мирнији, јер је то би простор између два фронта. Један од рањеника, који је тихо јаукао, рекао ми је само: „Брате, брате... Ја сам готов...“

И умро је.

Кочијаш је и даље шибao коње и ми смо, после пола сата, стигли надомак Шида и ту, пред самим улазом у Шид, видео сам читав штаб Прве пролетерске и лично генерала Пека Дапчевића, који је, избежумљен, раздрљен, урлао нешто на своје офицере. Ми смо били упућени да наставимо до централне болнице, где су ме поново прихватили и сместили. Али, ја сам наставио да стрепим да се и по трећи пут не догоди исто у том дану.

Дуго после рата, Сремски фронт је био нека врста табу теме. Људи су причали разне приче, али је мени данас јасно, са ове дистанце, да је, у ствари, наше војно руководство доста наивно прихватило битку са Немцима, мислећи да су они готови и да су у повлачењу. Да је крај рата близу. Заборавили су да у „фронталном“ рату наши офицери нису имали знања и искуства. До тада, рат се водио тактиком „ко први освоји чуку, тај доминира простором, и он је газда на том терену“.